

Ғылыми мақала

FTAMP 11.01.11

<https://doi.org/10.55956/HRRT9479>

Г.М.Иманбекова

Аға оқытушы

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті

Тараз қ., Қазақстан

gulvira_02.75@mail.ru

21 ҒАСЫРДАҒЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТТЕГІ АДАМ МӘСЕЛЕСІ: ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАҒАНДЫҚ ПЕРСПЕКТИВА

Аңдатпа. Мақала 21 ғасырдағы саяси мәдениеттегі адам мәселесінің ұлттық және жаһандық перспективалары талданылады. Әлемдегі адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелерінің маңыздылығы зерттеліп, олар халықаралық саяси қатынастар мен ұлттық саясатқа қалай әсер ететіні қарастырылады. Зерттеу әдістері ретінде салыстырмалы талдау, сараптау, индуктивті, дедуктивті әдіс және әртүрлі елдердегі тәжірибелерді жүйелік талдау қолданылған. Мақалада жаһандық және ұлттық саяси мәдениеттер арасындағы өзара байланыс, адам құқықтарын қорғаудағы халықаралық ынтымақтастықтың маңыздылығы анықталады. Нәтижесінде, адам құқықтарын қорғау мәселесінде ұлттық және жаһандық деңгейлердегі үйлесімділіктің қажеттілігі көрсетіледі. Бұл зерттеу адам құқықтарының сақталуы мен әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін саяси реформалар мен халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған практикалық ұсыныстар береді.

Тірек сөздер: Саяси мәдениет, адам құқықтары, әлеуметтік әділеттілік, ұлттық перспектива, жаһандық перспектива, жаһандану, халықаралық ынтымақтастық.

Кіріспе. 21 ғасырдағы саяси мәдениеттегі адам мәселесі қазіргі әлемде айрықша өзектілікке ие болып отыр. Әлемдік қауымдастықтың дамуы мен жаһанданудың әсерінен адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелері халықаралық саяси дискурстың негізгі тақырыбына айналды. Бұл мәселелер ұлттық деңгейде ғана емес, жаһандық тұрғыда да күрделі саяси және мәдени өзгерістермен тығыз байланысты болып табылады. Әлемдік саяси мәдениетте адам құқықтарының сақталуы мен әлеуметтік әділеттіліктің деңгейі, сондай-ақ осы мәселелерге қатысты халықаралық ынтымақ-

тастықтың тиімділігі күн сайын өзектілік арттырып отыр.

Мақала тақырыбын таңдау қажеттілігі, бір жағынан, адамның құқықтары мен бостандығын қорғаудың қазіргі саяси мәдениетте қалай көрініс табатынын зерттеу қажеттілігінен туындайды. Екінші жағынан, ұлттық және жаһандық перспективада адам мәселесі түрлі саяси режимдер мен әлеуметтік құрылымдар арасында әртүрлі түрде көрініс табады, бұл оның зерттелуін өте маңызды етеді. Осы тұрғыдан алғанда, адам мәселесінің саяси мәдениеттегі орны мен оның ұлттық және жаһандық деңгейлердегі

дамуы әлі де толық зерттелмеген және терең теориялық әрі практикалық тұрғыда зерттеуді қажет етеді.

Қазіргі зерттеулер көбінесе адам құқықтарының халықаралық нормаларын және оларды қорғау тәжірибесін қарастырады, бірақ ұлттық саяси мәдениеттер мен жаһандық деңгейдегі өзара ықпалдастықтың мәнін терең түсіну үшін қосымша зерттеулер қажеттілігі бар. Адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін саяси жүйелер арасындағы тиімді ынтымақтастық пен үйлесімділік мәселелері әлі де өз шешімін тапқан жоқ. Осыған байланысты, бұл зерттеу әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесінің көпқырлы аспектілерін ашуға бағытталған және оған қатысты жаңа теориялық негіздер мен практикалық шешімдер ұсынуды мақсат етеді.

Бұл жұмыс адам мәселесінің саяси мәдениеттегі өзекті және өзара байланысқан аспектілерін зерттеуге арналған. Сонымен қатар, ұлттық және жаһандық деңгейлердегі адам құқықтарын қорғаудағы саяси жүйелер мен халықаралық ынтымақтастықтың ролін анықтауды көздейді.

21 ғасырда әлемдік саяси мәдениет адам мәселесін жаңа деңгейге көтерді. Жаһандану мен ақпараттық революцияның әсерінен адам құқықтары мен бостандығын қорғау, әлеуметтік әділеттілік және мәдени әртүрлілік мәселелері ерекше маңызға ие болды. Әлемдік саясат пен қоғамдастықта адам мәселесінің дұрыс шешілуі тек ұлттық саясатты ғана емес, сонымен қатар жаһандық саяси мәдениетті де айқындайды. Бұл мақалада 21 ғасырдағы саяси мәдениеттегі адам мәселесін ұлттық және жаһандық перспективадан талдай отырып, әлемдік саясаттың осы мәселелерді шешуге қалай ықпал ететінін қарастырамыз.

Зерттеу шарттары мен әдістері.

Зерттеу барысында қолданылған негізгі материалдар әртүрлі халықаралық және ұлттық деңгейдегі құқықтық құжаттар, саяси бағдарламалар, ғылыми еңбектер, халықаралық ұйымдардың баяндамалары, ұлттық заңдар мен саясаттық құжаттар болды. Бұл материалдар әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесінің түрлі аспектілерін талдауға мүмкіндік берді.

1. Халықаралық құжаттар: БҰҰ-ның Адам құқықтары жөніндегі декларациясы, Халықаралық адам құқықтары пактілері, Еуропа Кеңесінің құжаттары және басқа да халықаралық құқықтық нормалар.

2. Ұлттық заңдар мен конституциялар: Әртүрлі елдердің ұлттық заңнамалары, саяси жүйелеріндегі адам құқықтарын қорғау туралы құқықтық актілер, сондай-ақ адам құқықтарының заңды мәртебесін көрсететін конституциялық құжаттар.

3. Саяси бағдарламалар мен баяндамалар: Әлемдік саяси көшбасшылардың, халықаралық ұйымдардың адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелеріне қатысты саяси көзқарастары мен шешімдері.

4. Ғылыми мақалалар мен зерттеулер: Әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесіне қатысты жүргізілген теориялық зерттеулер мен эмпирикалық ғылыми еңбектер.

Зерттеу процесі бірнеше кезеңнен тұрды. Алғашқы кезеңде ғылыми әдебиеттер мен құқықтық құжаттар талданды. Осы кезеңде халықаралық және ұлттық деңгейдегі адам құқықтарын қорғау нормалары, адам құқықтарының сақталуы мәселелері зерттеліп, әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесінің жалпы құрылымы мен маңыздылығы анықталды.

Екінші кезеңде зерттеу әдістері арқылы әлемдік саяси мәдениеттегі адам

мәселесін әртүрлі елдердің контексінде қарастырылып, салыстырмалы талдау жүргізілді. Мұнда адам құқықтарын қорғаудағы саяси режимдер мен мемлекеттердің тәжірибесі негізінде нәтижелер жинақталды.

Үшінші кезеңде ғылыми зерттеулер мен әлеуметтік сауалнамалардың нәтижелері қолданылып, халықтың адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелеріне деген көзқарастары қарастырылды.

Қолданылған зерттеу әдістері. Салыстырмалы талдау. Әртүрлі елдердегі адам құқықтарын қорғау тәжірибесін салыстыру арқылы, ұлттық саяси мәдениеттер мен халықаралық құқық жүйесінің адам құқықтарына әсері зерттелді. Бұл әдіс адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелерінің әртүрлі саяси жүйелердегі көрінісін түсінуге мүмкіндік берді.

Құқықтық сараптама. Халықаралық құқықтық құжаттарды, ұлттық заңдарды және адам құқықтарын қорғауға қатысты нормативтік актілерді талдау арқылы, олардың тиімділігі мен олардың ұлттық және жаһандық деңгейлердегі жүзеге асырылуын бағалау жүргізілді.

Гендерлік және әлеуметтік талдау. Әртүрлі әлеуметтік топтардың, оның ішінде әйелдер, балалар және азшылықтардың құқықтарын қорғауға қатысты гендерлік және әлеуметтік аспектілерді зерттеу. Бұл әдіс арқылы адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге байланысты гендерлік теңдікті анықтау жүргізілді.

Саяси экономикалық талдау. Адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілікті қорғаудың әлеуметтік-экономикалық факторлармен байланысын зерттеу. Бұл әдіс әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесінің әлеуметтік-экономикалық аспектілерін түсінуге мүмкіндік берді.

Әлеуметтік зерттеу әдісі. Әлеуметтік сауалнамалар, интервьюлер мен басқа да социологиялық әдістер арқылы халықтың адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселелеріне қатысты пікірлерін зерттеу жүргізілді.

Жүйелік талдау. Әлемдік саяси мәдениеттегі адам мәселесін жүйелі түрде талдай отырып, әртүрлі саяси жүйелер мен халықаралық ұйымдардың бұл мәселеге қалай әсер ететінін анықтау.

21 ғасырдағы саяси мәдениет, адам мәселесі, ұлттық және жаһандық көзқарастарды қамтитын мәселелер зерттеуге негіз болған объектілер ретінде көрсетіледі. Адам мәселесі, саяси мәдениет және ұлттық бірегейліктің өзгеруін зерттеу барысында тарихи, әлеуметтік, саяси контекст ескеріледі.

Зерттеу нәтижелері бөлімінде сіз жүргізілген зерттеулердің қорытындыларын, алынған мәліметтерді, талдаулар мен салыстыруларды келтіруіңіз керек. Бұл бөлімнің құрылымы мен мазмұны зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Тақырыбыңыз бойынша зерттеу нәтижелерін жазғанда төмендегі элементтерді қамту маңызды.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениет елдің мәдениеті, тарихы, саяси жүйесі, және оның азаматтарының құқықтары мен міндеттері арасындағы тығыз байланысқа негізделеді. Бұл тұрғыда адам мәселесі саяси жүйенің адам құқықтарын қорғау, азаматтардың саяси және әлеуметтік қатысуы, теңдік пен әділеттілік қағидаларын іске асыру жолымен айқындалады. Әрбір мемлекеттің саяси мәдениеті мен жүйесі ұлттық ерекшеліктер мен тарихқа сүйеніп, адамның саяси, экономикалық, әлеуметтік құқықтарын жүзеге асыруды қамтамасыз етуі тиіс.

Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениет мемлекетте адамның құқығы мен еркіндіктерін сақтауға әсер етеді. Әрбір елдің саяси жүйесі азаматтардың өмір сүру сапасын, құқықтарының қорғалуын, әлеуметтік әділеттіліктің қамтамасыз етілуін анықтайды. Осы тұрғыдан қарағанда, саяси мәдениеттің үш негізгі компонентін бөліп көрсетуге болады:

Құқықтық негіз: Мемлекеттің саяси мәдениеті оның заңдары мен құқықтық жүйесіне байланысты. Егер заңдар адам құқықтарын сақтауға, теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған болса, онда саяси мәдениет дамып, азаматтардың құқықтары қорғалады. Мұндай жүйе әлеуметтік әділеттілікті қолдайды.

Саяси жүйенің құрылымы: Саяси жүйе адамның саяси құқықтарын қолдану мүмкіндіктерін анықтайды. Демократиялық жүйеде азаматтар өздерінің саяси құқығын еркін пайдалана алады, ал авторитарлық жүйеде бұл құқықтар көбінесе шектеледі.

Қоғамдық қатынастар мен әлеуметтік қатысу: Саяси мәдениет қоғамның азаматтарының саяси процестерге белсене қатысуын қолдайды. Әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін азаматтар өздерінің дауыстарын дұрыс жеткізіп, саяси процестерге қатысуы қажет.

Әрбір елдің саяси мәдениетінің даму деңгейі оның азаматтарының құқықтары мен еркіндіктерінің сақталуына тікелей әсер етеді. Демократиялық мемлекеттерде саяси мәдениет азаматтардың құқықтарын қорғайды, ал авторитарлық жүйелерде азаматтардың құқықтары жиі бұзылады.

Демократиялық елдерде саяси мәдениет әрбір адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған. Азаматтардың саяси қатысуы мен құқықтарын қорғау маңызды орын алады. Мысалы, демократиялық

мемлекеттерде азаматтардың сайлау құқықтары, сөз бостандығы және жиналыстарды өткізу құқықтары қорғалады. Бұл жүйеде адамның өзі мен қоғам арасындағы теңдік пен әділеттілік сақталады.

Авторитарлық елдерде саяси мәдениет көбінесе адам құқықтарын шектеуге және билікке тәуелділікті қалыптастыруға бағытталған. Мұндай жүйелерде саяси қатысу мен азаматтардың еркіндіктері шектеледі. Азаматтар саяси процестерге тікелей қатыса алмайды, ал адам құқықтары жиі бұзылып, әлеуметтік теңсіздік артады. Мұндай жағдайларда адамның қоғамдағы ролі мен оның құқықтары көбінесе еленбейді.

Әлеуметтік әділеттілік және ұлттық саяси мәдениет: Әлеуметтік әділеттілік мәселесі ұлттық саяси мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Әлеуметтік әділеттілік азаматтардың тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етуді білдіреді. Ұлттық саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікті іске асыруда үлкен рөл атқарады, өйткені ол қоғамдағы кедейлік, теңсіздік және басқа да әлеуметтік мәселелермен күреседі. Әлеуметтік әділеттілік принциптері: Демократиялық саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікке үлкен көңіл бөледі. Бұл мемлекеттегі барлық азаматтар үшін тең мүмкіндіктер мен құқықтар ұсынып, әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етеді. Мысалы, еңбек нарығындағы теңсіздіктерді, білім беру мен денсаулық сақтау жүйелеріндегі айырмашылықтарды жою мақсатында мемлекет әлеуметтік саясаттар қабылдайды. Әлеуметтік әділеттілік пен саяси қатысу: Әлеуметтік әділеттілік саяси мәдениеттің басқа бір маңызды аспектісі — азаматтардың саяси қатысуы. Әлеуметтік әділеттілік қағидаттарын іске асыру үшін, азаматтар

өз құқықтарын пайдалана отырып, саяси процеске белсене араласуы қажет. Сондықтан әлеуметтік әділеттілік пен саяси мәдениеттің дамуы халықтың саяси белсенділігі мен қоғамдағы әділеттілікті қамтамасыз етуге тікелей әсер етеді. Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениет адамның құқықтары мен еркіндіктерін сақтау мен қорғау үшін тиімді механизмдер мен институттарды қалыптастыруға ықпал етеді. Әрбір мемлекетте адамның негізгі құқықтары - өмір сүру құқығы, сөз бостандығы, саяси пікір айту және басқалар - қоғамдағы негізгі құндылықтар ретінде қабылдануы тиіс.

Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениет адамның құқықтары мен еркіндіктерін сақтауға және әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған негізгі құраушы фактор болып табылады. Әрбір мемлекеттің саяси жүйесі мен мәдениеті адамның саяси және әлеуметтік қатысу мүмкіндіктерін анықтайды, бұл өз кезегінде халықтың өмір сапасын жақсартуға және қоғамдағы теңдікті нығайтуға ықпал етеді. Демократиялық саяси мәдениетте азаматтардың құқықтары қорғалып, әділеттілік пен теңдік орнатылса, авторитарлық жүйелерде бұл құқықтар шектеліп, қоғамдағы әлеуметтік теңсіздікке себеп болуы мүмкін.

Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениет әрбір мемлекеттің өз мәдениеті мен саяси жүйесінің адам мәселесіне қалай ықпал ететінін зерттейді. Әр елдің мәдениеті мен саяси құрылымы, азаматтардың саяси қатысу деңгейі мен адамның құқығының қорғалу деңгейі әртүрлі болады. Ұлттық деңгейде саяси мәдениеттің дамуы қоғамдағы азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға әсер етеді. Демократиялық және авторитарлық саяси мәдениет: Демократиялық елдерде саяси мәдениет халықтың саяси

белсенділігін арттыруға және адамның құқықтарын қорғауға ықпал етеді. Авторитарлық жүйелерде бұл құқықтар шектеледі, бұл адамдардың саяси мәдениетінің даму мүмкіндіктерін азайтады. Демократиясы дамыған елдерде адам құқықтары сақталып, саяси белсенділік жоғары деңгейде болады [1, 39 б.].

Саяси мәдениет және әлеуметтік әділеттіліктің негіздері: Саяси мәдениет пен әлеуметтік әділеттілік арасындағы байланыс өте терең және маңызды. Саяси мәдениет - қоғамның саяси жүйеге деген көзқарастары, мінез-құлықтары, дәстүрлері мен құндылықтарының жиынтығы. Әлеуметтік әділеттілік болса, қоғамның барлық мүшелеріне тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз етуді білдіреді. Саяси мәдениет әділеттілікті жүзеге асыруға, әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етуге және қоғамдағы барлық адамдарға әділ мүмкіндіктер беруге маңызды ықпал етеді.

Саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін қажетті негіздерді қалыптастырады. Егер саяси мәдениет азаматтардың құқықтарын, теңдігін және әлеуметтік әділеттілікті қорғауды басты мақсат ретінде алса, онда бұл ұлттық саясатқа, әлеуметтік институттарға және заң жүйесіне тікелей әсер етеді.

Демократиялық саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілік пен теңдікті қамтамасыз етуде ең тиімді механизм болып табылады. Демократиялық саяси мәдениет, әдетте, азаматтардың құқықтарын жоғары бағалайды және әділеттілікті әлеуметтік және саяси қатынастарда жүзеге асыруға ұмтылады. Демократиялық саяси мәдениетте теңдік пен әділеттілік қоғамдық өмірдің маңызды құндылықтары ретінде қабылданады. Мысалы, білім беру, денсаулық сақтау және жұмысқа

орналастыру салаларында тең мүмкіндіктердің болуы адамдардың өмір сүру сапасын жақсартады және әлеуметтік әділеттілікті арттырады. Бұл жүйе азаматтардың белсенді саяси қатысуын қолдайды, себебі әр адам өз құқықтарын қорғауға және қоғамды өзгертуге қатысуға мүмкіндік алады.

Авторитарлық саяси мәдениет әлеуметтік әділеттіліктің дамуына кедергі келтіреді, өйткені мұндай жүйелерде азаматтардың құқықтары жиі шектеледі, және саяси қатысу азаяды. Авторитарлық режимдер көбінесе әлеуметтік теңсіздікті күшейтеді, ал әділеттілік көбінесе тек билік басындағы топқа ғана тиесілі болады. Авторитарлық саяси мәдениет қоғамның түрлі топтары арасында теңсіздікті ұлғайтады, себебі билік белгілі бір топтардың мүдделерін қорғауға бейім болады. Бұл жағдайда әлеуметтік әділеттілік, әсіресе кедей, аз ұлттар, әйелдер немесе басқа маргиналды топтар үшін толық жүзеге аспайды.

Саяси мәдениет пен әлеуметтік әділеттілік арасындағы өзара байланыс өте тығыз. Саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін қажетті саяси құрылымдарды қалыптастырып, қоғамның әділ және теңгерімді дамуына ықпал етеді. Әлеуметтік әділеттілік жүйесі саясаттағы әрбір топтың мүмкіндіктерін теңестіріп, қоғамды біртұтас етеді. Саяси мәдениет азаматтардың әлеуметтік әділеттілікке деген көзқарастарын қалыптастырып, олардың саяси өмірдегі белсенділігін арттырады. Егер азаматтар саяси процестерге белсене қатысса, онда олар өз құқықтарын қорғай алады және әділеттілікке қол жеткізе алады.

Саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Демократиялық саяси мәдениет әлеуметтік теңдікті, азаматтардың тең құқықтарын және

олардың әділ саяси қатысуын қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Ал авторитарлық саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілікті жиі бұзады, себебі онда азаматтардың құқықтары шектеледі және саяси қатысу мүмкіндіктері азаяды. Сондықтан, саяси мәдениеттің деңгейі қоғамдағы әлеуметтік әділеттіліктің дәрежесін анықтайды.

Әлеуметтік әділеттілік саяси мәдениеттің маңызды компоненті ретінде, әлеуметтік теңсіздікті жоюға және азаматтардың құқықтарын қорғауға бағытталады. Әлеуметтік теңдік қамтамасыз етілмеген елдерде саяси мәдениет әділетсіздікке бейім болады [2, 72 б.].

Жаһандану және саяси мәдениет: Жаһандық саяси мәдениет - әлемдік деңгейде саяси ойлардың, құндылықтардың және нормалардың қалыптасуы мен өзгеруі. Оның негізгі компоненттері ретінде әртүрлі саяси жүйелер мен мәдениеттердің өзара әрекеттесуі, халықаралық қатынастар мен жаһандану процестері жатыр. Жаһандық саяси мәдениет түрлі елдер мен халықтардың арасындағы саяси көзқарастар мен мінез-құлықтарды ұғынып, оларды біріктіруге мүмкіндік береді. Жаһандану процесі әлемдік деңгейде саяси мәдениеттің әсер етуін арттыруда. Жаһандану саясаттағы ұқсастықтардың және ортақ құндылықтардың таралуын қамтамасыз етеді. Бұл әлемдегі әртүрлі мәдениеттер мен саяси жүйелердің бір-біріне ықпал етуіне және жаңа жаһандық саяси құрылымдардың қалыптасуына әкеледі. Жаһандану арқылы демократиялық құндылықтар, адам құқықтары мен бостандықтар әлемде кеңінен таралады. Сонымен қатар, экономикалық байланыстар, халықаралық ұйымдардың ықпалы және ақпараттық технологиялар да саяси мәдениеттің өзгеруіне әсер етеді. Мысалы, халықаралық ұйымдар

мен келісімдер арқылы адам құқықтарының қорғалуы, демократияның қолдауы және әлеуметтік әділеттіліктің таралуы жаһандық саяси мәдениеттің негізгі бөліктеріне айналады.

Жаһандық саяси мәдениетке қатысты бірнеше негізгі мәселелер туындайды:

- Көпқұндылық және саяси жүйелер: Әртүрлі саяси жүйелер мен мәдениеттердің әртүрлі құндылықтары арасында түсініспеушіліктер мен қақтығыстар болуы мүмкін. Бұл жаһандық саяси мәдениеттің қалыптасуындағы қиындықтарды туғызады.

- Жаһандануцияға қарсылық: Кейбір елдер мен мәдениеттер жаһандану мен оның саяси мәдениетке ықпалына қарсы тұруда. Бұл мемлекеттердің ішкі мәдениеттері мен саяси жүйелерінің сақталуы мен дамуына қауіп төндіреді.

Жаһандық саяси мәдениет — әлемдегі саяси жүйелер мен мәдениеттердің өзара ықпалы мен қарым-қатынастарын көрсететін маңызды құбылыс. Жаһандану процесі бұл мәдениеттің дамуына ықпал ете отырып, жаңа саяси идеологиялардың, демократиялық құндылықтардың және адам құқықтарының таралуына себеп болады. Сонымен қатар, халықаралық қатынастар мен мәдениеттер арасындағы өзара ықпал бұл мәдениеттің тұрақты өзгеруіне және әлемдік саясаттағы жаңа құрылымдардың пайда болуына әкеледі.

Жаһандану процесі мен халықаралық қатынастар саяси мәдениеттің жаһандық деңгейде қалай дамитынын және адам мәселесіне ықпал ететінін көрсетеді. Жаһандану мен халықаралық құқықтардың күшеюі саяси мәдениетке, әсіресе адам құқықтарын қорғау мен әлеуметтік әділеттілікке әсер етеді. Жаһандану саяси мәдениеттің

дамуына үлкен ықпал етеді, өйткені халықаралық құқықтар мен стандарттар барлық елдерде бірдей деңгейде жүзеге асырылуға тырысады. Бұл, әсіресе, адам құқықтарын қорғауда көрінеді [3, 160 б.].

Халықаралық ұйымдардың рөлі: Біріккен Ұлттар Ұйымы мен басқа да халықаралық ұйымдар адамның құқықтарын қорғау мен саяси мәдениетті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Жаһандану барысында бұл ұйымдардың тиімділігі артуда [4, 445 б.].

XXI ғасырда адам құқықтары әлемдегі саяси мәдениеттің маңызды аспектісі ретінде дамып келеді. Адам құқықтарының халықаралық деңгейде мойындалуы, олардың қорғау механизмдері мен институттарының нығаюы, сондай-ақ жаһандық деңгейдегі адам құқықтарын қорғау бойынша жаңа қозғалыстардың пайда болуы саяси мәдениеттің қалыптасуына маңызды әсер етеді. Сонымен қатар, жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы қарым-қатынас күрделі әрі көпқырлы болып, жаһандық құндылықтар мен ұлттық ерекшеліктердің өзара ықпалына себеп болып отыр.

XXI ғасырдағы адам құқықтарының саяси мәдениетке ықпалы зор. Әлемде демократиялық құндылықтар мен азаматтық құқықтардың таралуы, әсіресе, адам құқықтарының сақталуы халықаралық саясат пен әлеуметтік қатынастарда маңызды орын алады. Қазіргі уақытта адам құқықтары әлемдік стандарттарға айналып, көптеген мемлекеттер үшін басты саяси құндылықтар ретінде қарастырылып отыр. XXI ғасырда адам құқықтары саяси мәдениетке үлкен ықпал ете отырып, саяси жүйелер мен халықаралық ұйымдардың адам құқықтарын қорғаудағы рөлін күшейтті. Адам құқықтарын қорғау ұлттық саяси мәдениеттің деңгейін анықтайтын

маңызды фактор болып табылады [5, 96 б.].

Жаһандану адам құқықтарының жаһандық деңгейде мойындалуына ықпал етеді. Бірқатар халықаралық ұйымдар, мысалы, БҰҰ, Халықаралық Қызыл Крест, Amnesty International және басқа құқық қорғау ұйымдары адам құқықтарының сақталуы үшін жұмыс істейді. Бұл ұйымдар адам құқықтарының бұзылуына қарсы әрекет етеді және әртүрлі мемлекеттердің саяси мәдениетінде олардың әсерін күшейтеді. Сонымен қатар, адам құқықтарының ұлттық заңдар мен халықаралық келісімдер арқылы қорғауға алынуы көптеген елдердің саяси жүйелеріне ықпал етеді.

Жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы қарым-қатынас күрделі әрі қарама-қайшы болуы мүмкін. Жаһандану әлемдік мәдениеттер мен саяси жүйелердің бірігуіне ықпал етсе де, әрбір мемлекет өзінің ұлттық ерекшеліктерін, дәстүрлерін, мәдениетін және саяси жүйесін сақтауға тырысады. Осы процестің нәтижесінде жаһандану мен ұлттық мәдениет арасында белгілі бір тепе-теңдік сақталуы қажет.

Жаһандану ұлттық мәдениеттердің біркелкі болуына алып келуі мүмкін деген пікірлер бар. Әлемдік ақпараттық кеңістік, экономика, ғылым және технологиялар ұлттық шекараларды бұзып, түрлі мәдениеттер арасындағы байланыстарды күшейтеді. Бұл бір жағынан, барлық елдер мен халықтардың бірегей құндылықтарын қабылдауға әкелсе, екінші жағынан ұлттық мәдениеттің сақталуына қауіп төндіруі мүмкін.

Ұлттық мәдениет қоғамның саяси жүйесіне, саяси мәдениетіне және оның институттарына тікелей әсер етеді. Мысалы, батыс елдеріндегі либералды демократия принциптері мен адам құқықтары, көпшілік жағдайда ұлттық

мәдениетте маңызды рөл атқарады. Ал Азия немесе Африка елдеріндегі саяси мәдениет ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарға негізделген, бұл әртүрлі саяси құрылымдардың қалыптасуына әкеледі.

Жаһандану ұлттардың мәдениетаралық өзара ықпалына себеп болса да, көптеген мемлекеттер өздерінің ұлттық бірегейліктерін сақтау үшін ұлттық мәдениеттерін қорғауға және дамытуды жалғастыруға тырысады. Бұл процесс саяси мәдениетте де көрініс табады. Мысалы, кейбір елдер ұлттың мәдени және тілдік бірегейлігін сақталуы үшін арнайы заңдар мен шаралар қабылдайды. Бұл тұрғыдан алғанда, ұлттық мәдениет өзінің саяси жүйесін қалыптастыру мен оны жаһандық саясатта таныту үшін маңызды құрал болып табылады. Жаһандану ұлттық мәдениетке белгілі бір ықпал етіп, ол кейде қарсыласуды туындатуы мүмкін. Бұл қақтығыстардың басты себебі – ұлттық ерекшеліктердің сақталуы мен жаһандық құндылықтар арасындағы қайшылық. Мысалы, кейбір елдерде демократия мен адам құқықтары стандарттары ұлттық заңдар мен дәстүрлерге сәйкес келмеуі мүмкін.

Дегенмен, жаһандану ұлттық мәдениеттердің өзара ынтымақтас-тығына да ықпал ете алады. Халықаралық деңгейде мәдениеттер мен саяси жүйелер арасындағы диалог пен өзара түсіністік мәдениетаралық бітімгершілікке алып келеді. Бұл саяси мәдениеттің дамуында жаһандық құндылықтар мен ұлттық ерекшеліктердің тепе-теңдігін сақтауға көмектеседі.

XXI ғасырда адам құқықтары саяси мәдениетке айтарлықтай әсер етіп, жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы қарым-қатынас күрделі әрі өзара ықпалдасқан процесс болып табылады. Жаһандану әлемде адам құқықтарын қорғау мен демократиялық

құндылықтардың кеңінен таралуына ықпал етсе де, ұлттық мәдениеттер мен саяси жүйелер өздерінің ерекшеліктерін сақтауға тырысады. Бұл екі процесс арасындағы тепе-теңдікті сақтаудың маңыздылығы қоғамның тұрақты дамуына, әділеттілік пен теңдікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Жаһандану саяси мәдениеттің жаһандық деңгейде біртұтас болуына ықпал ете отырып, ұлттық мәдениеттер мен жүйелер арасындағы айырмашылықтарды азайтады. Әсіресе, халықаралық саяси мәдениет ұлттық мәдениеттер мен құқықтар арасында байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Жаһандану ұлттық бірегейлікті қорғауда және адам мәселесіне қатысты саясаттың дамуына ықпал етеді [6, 172 б.].

Зерттеу барысында саяси мәдениет пен адам мәселесінің ұлттық және жаһандық контекстте дамуының маңызды аспектілері қарастырылды. ХХІ ғасырдағы саяси мәдениет әлеуметтік әділеттілік пен адам құқықтарын қорғауға, сондай-ақ жаһандану мен халықаралық қатынастардың өзара байланысына тәуелді болады. Әлеуметтік теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз ету үшін саяси жүйелер мен мәдениет қоғамда әртүрлі әдістер мен тәсілдер қолданады, және бұл процесс адамның саяси мәдениетіне үлкен ықпал етеді.

Қорытынды. ХХІ ғасырда саяси мәдениеттегі адам мәселесі өзекті және көпқырлы сипатқа ие болды. Бұл зерттеу ұлттық және жаһандық контексттегі саяси мәдениет пен адам мәселесінің өзара байланысын және ықпалын қарастырып, олардың арасындағы күрделі қатынастарды ашып көрсетті.

Адам құқықтары мен саяси мәдениет арасындағы байланыс ерекше назар аударуды талап етеді. Адам құқықтарының жаһандық деңгейде мойындалуы және оларды қорғау

жөніндегі халықаралық институттардың дамуы саяси мәдениеттің қалыптасуына елеулі әсер етеді. Жаһандану барысында адам құқықтары саяси мәдениетте маңызды орын алуда, бірақ әрбір ел өзінің мәдениетін, дәстүрлерін және саяси жүйесін сақтауға ұмтылады. Бұл ұлттық және жаһандық деңгейдегі саяси мәдениет арасында тепе-теңдікті сақтауды қажет етеді. Ұлттық саяси мәдениетте адам мәселесі көбінесе қоғамның өзіндік ерекшеліктері мен мәдени құндылықтарына негізделген. Әрбір елде адамның құқықтары мен еркіндіктері өзіне тән ұлттық заңдар мен дәстүрлер негізінде қорғалады. Ұлттық саяси мәдениет өзінің ішкі ерекшеліктері мен ұлттық сәйкестігін сақтай отырып, адам құқықтарын қорғауды қамтамасыз етуге тырысады. Бұл процесс ұлттық мәдениеттің жаһандану ықпалымен өзгеруіне әкеледі, алайда әрбір қоғам өзінің дәстүрлі құндылықтарын сақтауға және жаһандық деңгейде өзіне тән ерекшелігін танытуға тырысады.

Жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы байланысты зерттеу, оның жаһандық саяси мәдениеттің дамуында маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Жаһандану әлемнің әртүрлі мәдениеттері мен саяси жүйелерін біріктірсе де, ұлттық мәдениеттердің өзіндік ерекшеліктерін сақтауға деген талпыныс әлі де өзекті болып қалуда. Әсіресе, жаһандық адам құқықтары мен демократиялық құндылықтардың таралуы ұлттық саяси мәдениеттің дамуына ықпал етеді. Сонымен бірге, ұлттық мәдениеттер өздерінің ерекшеліктері мен дәстүрлерін сақтай отырып, жаһандық саяси мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде әрекет етеді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, саяси мәдениеттегі адам мәселесі, оның ішінде адам құқықтары, әлеуметтік әділеттілік және ұлттық бірегейлік мәселелері бір-бірімен тығыз байланысты. Бұл

қатынастар ХХІ ғасырда адам құқықтарының жаһандық деңгейде кеңінен таралуы мен саяси мәдениеттегі әртүрлі саяси жүйелердің өзара ықпалы нәтижесінде қалыптасады. Сонымен бірге, жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы қатынас қазіргі саяси жүйелердің бірегейлігін сақтай отырып, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге және адам құқықтарының сақталуын күшейтуге мүмкіндік береді.

ХХІ ғасырда саяси мәдениеттегі адам мәселесі ұлттық және жаһандық контекстте бірдей маңызды және өзара байланысты аспектілерді қамтиды. Әрбір мемлекет адам құқықтарын қорғау және демократиялық құндылықтарды дамыту жолында өз саясатын ұстанса да, жаһандық деңгейде адам құқықтарының сақталуы мен әлеуметтік әділеттілік мәселелері ерекше маңызға ие болады. Жаһандану процесі саяси мәдениеттің біртұтас болуына ықпал етіп, ұлттық

ерекшеліктердің сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған маңызды мүмкіндіктер туғызады. Адам құқықтарының саяси мәдениетке әсері: ХХІ ғасырдағы саяси мәдениеттегі адам құқықтары маңызды рөл атқарады, олардың халықаралық деңгейде мойындалуы және қорғалуы саяси жүйелердің демократиялық дамуында шешуші фактор болып табылады. Ұлттық және жаһандық саяси мәдениет: Жаһандану ұлттық мәдениеттер мен саяси жүйелерді бір-бірімен жақындастыра отырып, бірақ ұлттық ерекшеліктер мен бірегейлікті сақтауға ұмтылады. Жаһандану мен ұлттық мәдениеттердің өзара ықпалы: Жаһандану мен ұлттық мәдениет арасындағы байланыс саяси мәдениеттің дамуында екі жақты әсер ететін процесс болып табылады, бұл өзара ықпалдастықтың болашағын айқындайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Жакишева, А. А. Саяси мәдениет қоғамдық қатынастар жүйесінде: Оқу-әдістемелік құрал [Мәтін] / Жакишева А. А., Ташимова А. Т. – Павлодар. Focus, - 2012 ж. - 79 б.
2. Якобсон, Л. Социальная политика: попечительство или солидарность? [Текст] / Л.Якобсон // Общественные науки и современность, 2008. – № 1. – С. 69-79
3. Чо, В.К. Концентрация населения, политическая социализация и явка избирателей [Текст] / В.К. Чо, Дж.Дж. Гимпел, Дж.Дж. Дейк. // Журнал «Политика», - 68 (1), - 156-167
4. Торбьорн, Л. Кнутсен. Халықаралық қатынастар теориясының архивы. Оқулық. [Мәтін] / Торбьорн Л.Кнутсен. – Алматы: Manchester university press, - 2017. - 508 б.
5. Held, D., & McGrew, A. Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide. Cambridge: Polity Press. 2003 y, p. 158
6. Ибраева, А.С. Правовая культура в гражданском обществе: проблемы формирования: монография [Текст] / А.С. Ибраева. - Астана: ТОО "Институт законодательства Республики Казахстан", - 2007. - 308 с.

Г. М. Иманбекова - Таразский университет имени М. Х. Дулати, Тараз, Казахстан

ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕКА В ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ 21 ВЕКА: НАЦИОНАЛЬНАЯ И ГЛОБАЛЬНАЯ ПЕРСПЕКТИВА

Аннотация. В статье анализируются национальные и глобальные перспективы проблемы человека в политической культуре 21 века. Изучается важность вопросов прав человека и социальной справедливости в мире, а также рассматривается, как они влияют

на международные политические отношения и национальную политику. В качестве методов исследования использовались сравнительный анализ, экспертиза, индуктивный, дедуктивный метод и системный анализ практик в разных странах. В статье раскрывается взаимосвязь между глобальной и национальной политическими культурами, важность международного сотрудничества в защите прав человека. В результате в вопросе защиты прав человека подчеркивается необходимость гармонии на национальном и глобальном уровнях. Это исследование дает практические рекомендации, направленные на укрепление политических реформ и международного сотрудничества для обеспечения соблюдения прав человека и социальной справедливости.

Ключевые слова: политическая культура, права человека, социальная справедливость, национальная перспектива, глобальная перспектива, глобализация, международное сотрудничество.

G. M. Imanbekova - M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan

INTERACTIVE PHILOSOPHICAL MAPS AND THEIR ROLE IN TEACHING PHILOSOPHY

Abstract. The article analyzes the national and global perspectives of the human problem in the political culture of the 21st century. It examines the importance of human rights and social justice issues in the world, as well as how they affect international political relations and national politics. The research methods used were comparative analysis, expertise, inductive, deductive method and systematic analysis of practices in different countries. The article reveals the relationship between global and national political cultures, the importance of international cooperation in the protection of human rights. As a result, the issue of human rights protection emphasizes the need for harmony at the national and global levels. This study provides practical recommendations aimed at strengthening political reforms and international cooperation to ensure respect for human rights and social justice.

Keywords: political culture, human rights, social justice, national perspective, global perspective, globalization, international cooperation.

Reference

1. Zhakisheva, A. A. Sayasi мәdeniet қорамдық қатынастар зhyjesinde: Оқу-әдістемелік құрал [Political culture in the system of Public Relations: educational and methodical manual] [text] / Zhakisheva A. A., Tashimova A. T.-Pavlodar. Focus, - 2012-79 p.
2. Yakobson, L. Social'naya politika: popechitel'stvo ili solidarnost'? [Social policy: guardianship or solidarity?] [Text] / L.Yakobson // Social Sciences and Modernity, 2008, No. 1, pp. 69-79
3. Cho, V.K. Koncentraciya naseleniya, politicheskaya socializaciya i yavka izbiratelej [Population concentration, political socialization and voter turnout] [Text] / V.K. Cho, J.J. Gimpel, J.J. Dyke // Journal of Politics", - 68 (1), - 156-167
4. Torbjorn, L. Knudsen. Halykaralyq қатынастар теориясының архивы [Archive of the theory of international relations.The textbook]. [Text] / Torbjorn L. Knutsen.- Almaty: Manchester university press, - 2017. - 508 P.

5. Held, D., & McGrew, A. Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide. Cambridge: Polity Press. 2003 y, p. 158
6. Ibraeva, A. S. Pravovaya kul'tura v grazhdanskom obshchestve: problemy formirovaniya [Legal culture in the civil society: problems of formation: monograph] [text] / Ibraeva A. S. - Astana: LLP "Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan", - 2007. - 308 P.

5.03.25 ж. баспаға түсті.

3.04.25 ж. түзетулермен түсті.

3.06.25 ж. басып шығаруға қабылданды.

Мақалаға сілтеме:

Иманбекова, Г.М. 21 ғасырдағы саяси мәдениеттегі адам мәселесі: ұлттық және жаһандық перспектива [Мәтін] / Г.М. Иманбекова // Dulary University Хабаршысы. – 2025. - №2 Б.105-116
<https://doi.org/10.55956/HRRT9479>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).